

* शॅडा खुडणे :

ढोबळी मिरचीची पुर्नलागवड केल्यानंतर १५ ते २० दिवसानंतर एक आठवड्याच्या अंतराने झाडाला २ ते ३ मजबूत फांघा(५ ते ६ नोड) ठेवून झाडाचा शॅडा खुडावा. एका महिन्यापर्यंत पिकाला येणारी सर्व फुले काढावी. तसेच एका आठवड्याच्या अंतराने बाजूच्या फांघांची छाटणी करावी.

* वळण देणे (ट्रेनिंग) :-

ढोबळी मिरचीच्या लागवडीत पुढील पध्दती वापरल्या जातात.

१. दोन फांदी पध्दत : जेव्हा सुरुवातीला रोपे दोन फुटव्यांमध्ये विभागली जातात तेव्हा हे फुटवे दोन लीडर्स (मुख्य खोड) म्हणून वाढविली जातात. बाजूचे फुटवे पानांची एक जोडी व एखादे फळ ठेवून खुडतात.

२. चार फांदी पध्दत : सुरुवातीला रोपांवर पाच ते सहा पानांच्या जोड्या ठेवून लागवडीपासून १ महिन्यानंतर त्या खुडतात. वाढीप्रमाणे टॉपिंगचा कालावधी ठरतो. खालील पानांच्या कोनातुन आलेले ४ निरोगी, जोमदार फुटवे वाढू दिले जातात. बाजूचे फुटवे १-२ पानांच्या जोड्या व एखादे फळ ठेवून काढून टाकतात. झाडांवरील तारा व त्याला टांगलेल्या दोऱ्या झाडांभोवती गुंडाळून आधार देतात.

* फळांची विरळणी : सुरुवातीच्या अवस्थेमध्ये नैसर्गिक फुले व फळांची गळती होते ज्यामुळे झाडाच्या शाकीय वाढीचे संतुलन होते, परंतु एकाच वेळेस भरपूर फळे आल्यास त्यापैकी काही फळे काढून घ्यावीत. त्यामुळे उरलेल्या फळांचा विकास चांगला होतो याला फळांची विरळणी म्हणतात.

* ढोबळी मिरचीचे पिक संरक्षण :

किड / रोग	व्यवस्थापनाचे उपाय
अ) किड :	
१) फुलकिडे	फिप्रोनिल ५ ई.सी.१.५ मिली/लि. किंवा डायमिथोएट ३० ई.सी.१.५ मिली/लि. पाण्यातून फवारावे.
२) पांढरी माशी	ट्रायझोफॉस ४० ई.सी.१.५ मिली/लि. किंवा ऑसिफेट ७५ एस.पी. २ ग्रॅम/लि. पाण्यात मिसळून फवारावे.
३) कोळी	फेनप्रोपॅथीन ३० ई.सी.०.५० मिली/लि. किंवा फेनॅक्झाक्लीन १० ई.सी. २.५ मिली/लि. पाण्यातून फवारावे.
ब) रोग :	
१) भूरी	गंधक (सल्फर)३ ग्रॅम/लि.किंवा डिनोकॅप १ मि.ली./लि.किंवा हेक्झाकोनॅझोल०.५० मिली/लि.पाण्यातून फवारावे.

२) करपा	मॅनकोझेब २ ग्रॅम/लि. किंवा कॉपर आक्सक्लोराईड ३ ग्रॅम/लि.
३) केवडा (फळकुज)	कार्बेनडॅझिम १ ग्रॅम/लि. किंवा प्रोपिकोनॅझोल १ मिली/लि.पाण्यातून फवारावे.
४) लिफकल (चुरडा मुरडा)	लागवडीपूर्वी रोपांना फिप्रोनिल १.५ मिली /लि.पाण्यातून फवारावे. फिप्रोनिल १.५ मिली किंवा ऑसिफेट १.५ ग्रॅम किंवा होस्टोथिऑन १ मिली/लि. पाण्यातून आलटून पालटून दर १५ दिवसांनी फवारावे.
५) पानावरील काळे ठिपके	कार्बेनडॅझिम १ ग्रॅम किंवा मॅनकोझेब २ ग्रॅम /लि.पाण्यातून फवारावे.

उत्पादन : पुर्नलागवड केल्यानंतर ६०- ७० दिवसांनी ढोबळी मिरची काढण्यासाठी तयार होते. ८० ते ९० दिवसांनंतर २५ ते ५० टक्के रंग तयार झालेली रंगीत मिरची बाजारपेठेच्या हिशेबानुसार काढून घ्यावी. शॅडनेट हाऊसमध्ये १२,००० झाडे ४५ x ४५ से.मी. या अंतरावर लागवड केली असता. प्रति एकरी १०० ते ११० टन प्रतिवर्ष उत्पादन मिळते. याऐवजी पारंपारिक पध्दतीने (शॅडनेट शिवाय)१२,००० झाडे ४५ x ४५ से.मी. या अंतरावर लागवड केली असता २० ते २५ टन प्रति एकरी प्रति वर्ष उत्पादन मिळू शकते.

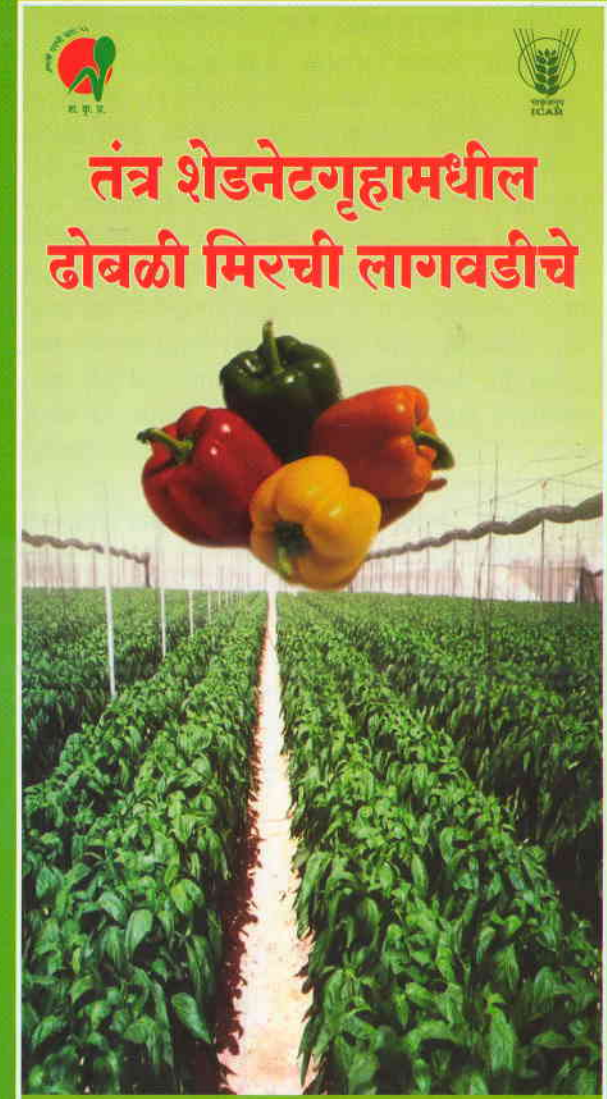
कृषि विज्ञान केंद्र सोलापूर मार्फत मागील कांही वर्षापासून उच्च तंत्रज्ञानावर आधारित भाजीपाला लागवड तसेच शॅडनेटमधील ढोबळी मिरचीची लागवड याबाबत शेतकऱ्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात जनजागृती करण्यात आलेली आहे. शॅडनेटमधील बारकावे लक्षात घेऊन ढोबळी मिरचीची लागवड केल्यास प्रति एकरी एका हंगामामध्ये १०० ते ११० टन ढोबळी मिरचीची उत्पादन मंगळवेढा तालुक्यातील कांही शेतकऱ्यांनी घेऊन चांगल्या प्रकारचे अर्थाजिन केलेले आहे. तरी शेतकरी बांधवांनी सदरील तंत्रज्ञानाचा वापर करून आपला उत्कर्ष साधावा.

संपादक व प्रकाशक
डॉ. ला. रा. तांबडे
वरिष्ठ शास्त्रज्ञ तथा प्रमुख
• लेखक •

श्री. वि. भि. भिसे   **डॉ. ला. रा. तांबडे**
विषय विशेषज्ञ (उद्यान विद्या)   वरिष्ठ शास्त्रज्ञ तथा प्रमुख
कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर

• तांत्रिक माहिती स्रोत •
महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी,

प्रकाशन वर्ष : मार्च २०१६ | एकूण घडी पुस्तिका क्र.: ४१ | एकूण प्रकाशन क्र.४१ | प्रति : २०००

**तंत्र शॅडनेटगृहामधील
ढोबळी मिरची लागवडीचे**

वरिष्ठ शास्त्रज्ञ व प्रमुख
शबरी कृषि प्रतिष्ठान सोलापूर, संचालित
कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर
सोलापूर-बार्शी रोड, मु.खेड, पो.केगाव,
ता.उत्तर सोलापूर, जि.सोलापूर (महाराष्ट्र)
फोन : ०२१७-२५००१५३
Visit us at : www.kvksolapur.org

तंत्र शेडनेटगृहामधील ढोबळी मिरची लागवडीचे

शेडनेट गृहामध्ये पारंपारिक पद्धतीपेक्षा दोन ते दहा पटीने अधिक उत्पादन मिळते. यांचे कारण म्हणजे तेथे पिकाची योग्य ती काळजी घेता येते, उपलब्ध जमिनीचा जास्तीत जास्त उपयोग करता येतो. बिगर हंगामी ढोबळी मिरचीचे उत्पादन घेता येते. तसेच कमीतकमी जागेत जास्तीत जास्त उत्पन्न मिळवता येते. अति उष्ण, अतिथंड तापमान, अतिवृष्टी या सारख्या नैसर्गिक आपत्ती पासून पिकाचे संरक्षण करता येते. मालाची प्रत चांगली मिळते. बाजारपेठेच्या गरजेनुसार ढोबळी मिरचीची लागवड करता येते. लागवडीस अयोग्य असणारी जमीन देखील लागवडीखाली आणता येते. शेडनेटगृहामध्ये लागवड करण्यास खर्च जरी जास्त असला तरी उत्पादनात होणारी प्रचंड वाढ आणि उत्तम दर्जा यामुळे अधिक आर्थिक नफा मिळविणे शक्य आहे. शेडनेटमध्ये सुधारित तंत्रज्ञान वापरून लागवड करणे यामध्ये अनेक शास्त्रशुद्ध बाबींचा अंतर्भाव आहे. सदरील तंत्रज्ञान शेतकऱ्यांना अवगत होण्यासाठी प्रस्तुत घडी पुस्तिका निर्माण केलेली आहे.

ढोबळी मिरचीचा हिरवा वाण मुख्यत्वे भाजीसाठी, तर रंगीत वाण भाजी व सॅलड दोहोंसाठी वापरतात. पंचतारांकित हॉटेलातून रंगीत ढोबळी मिरचीचा वापर अन्न पदार्थाच्या सजावातीसाठी प्रामुख्याने केला जातो. ढोबळी मिरचीसाठी खत व्यवस्थापनासह आधार देणे, वळण देणे, शेंडा खुडणे या मशागतीच्या पध्दतीकडे प्राधान्याने लक्ष द्यावे लागते. त्यामुळे पिकांचे चांगले उत्पादन मिळण्यास मदत होते.

* जमीन

उत्तम निचरा होणारी सुपीक व कसदार तसेच नदीकाठची गाळाची जमीन ही या पिकास मानवते. जमिनीचा सामू ५.६ ते ६.५ च्या दरम्यान असावा.

* हवामान

ढोबळी मिरचीच्या दर्जेदार व अधिक उत्पादनासाठी दिवसाचे २६ ते ३० अंश सेल्सिअस आणि रात्रीचे १८ ते २० अंश सेल्सिअस तापमानाची आवश्यकता असते. सापेक्ष आर्द्रता ही ६० ते ६५ टक्के गरजेची आहे.

१० अंश सेल्सिअस पेक्षा कमी आणि ३५ अंश सेल्सिअस पेक्षा जास्त तापमानामध्ये पिकाच्या वाढीवर व फळधारणेवर प्रतिकूल परिणाम होतो. म्हणून हरितगृह किंवा शेडनेट हाऊसमध्ये पिकाच्या वाढीसाठी अनुकूल असे तापमान, आर्द्रता नियंत्रित करता येते. त्याचा दर्जेदार उत्पादनासाठी फायदा होतो.

* रोपे तयार करण्याची पध्दत

१. गादीवाफे: रोपे गादी

वाफ्यावर तयार करावीत. साधारण ५ गुंठे क्षेत्राकरीता २ ट्रक वाळू व २ ट्रक भाताचे तूस सम प्रमाणात मिसळून साधारण ९०-१०० सेंमी रुंद, तर २०-२५ सेंमी उंचीचे गादीवाफे तयार करावेत. नंतर हेक्टरी ७५० ते १००० ग्रॅम या प्रमाणात ढोबळी मिरचीचे बी पेटावे. साधारण ५ ते ६ आठवड्यांत रोपांची उंची १० ते २५ सेंमी. आणि रोपांना ५ ते ६ पाने आल्यावर पूर्ण लागवडीसाठी योग्य ठरतात. रोपे पुर्णलागवडीसाठी सकाळ किंवा संध्याकाळी काढावी.

२. ट्रे पद्धत: ढोबळी मिरचीची

रोपे प्रो-ट्रेमध्ये तयार केल्यास लागवडीनंतर रोपांमध्ये मर रोगाचे प्रमाण अत्यल्प आढळते. यात रोपांची मुळे शाबूत राहिल्याने रोपांची जोमदार वाढ त्वरित सुरु होते. ट्रेमध्ये रोपवाटिका करण्यासाठी कोकोपीट, शेणखत योग्य प्रमाणात घेऊन, त्यात फॉस्फेट खत मिसळावे. ट्रेच्या प्रत्येक खाचेत एकच बी टाकून, अंकूर फुटपर्यंत ट्रे एकावर एक असे ठेवावेत. अंकूर बाहेर येण्याची प्रक्रिया सुरु झाल्याबरोबर ट्रे ३० ते ४५ टक्के सावलीत पसरून ठेवावेत. तापमान व प्रकाशाच्या परिस्थितीनुसार ४-५ आठवड्यांत रोपे लावणीसाठी तयार होतात.

* रोपांची निवड

रंगीत ढोबळी मिरचीची रोपे ४ ते ५ आठवडे वयाची असावीत. रोपे कीडमुक्त व रोगमुक्त असावीत. रोपाच्या मुळाचा जाववा चांगला झालेला असावा. प्रत्येक रोपावर कमीत कमी ४ ते ५ पाने असावीत.

* ढोबळ्या मिरचीच्या भाजीसाठीच्या जाती:

अर्का मोहिनी: भारतीय फलोद्यान संशोधन संस्था, बंगळूर येथे विकसित या जातीची फळे मोठी व गडद हिरव्या रंगाची असतात. फळाचे सरासरी वजन ८० ते १०० ग्रॅम असून, हेक्टरी २० ते २५ टन उत्पादन मिळते.

अर्का गौरव: ही जात उंच वाढणारी असून १४० दिवसांत तयार होते. फळांचा रंग गडद हिरवा असून, एका फळाचे वजन ७० ते ८० ग्रॅम भरते. या जातीचे हेक्टरी उत्पादन १८ ते २० टन येते.

* **संकरित वाण:** ढोबळी मिरचीच्या संकरित (हायब्रीड) जाती शेतकऱ्यांत लोकप्रिय आहेत. केटी-१ (पुसादेवी) ही भारतीय कृषि संशोधन परिषद, नवी दिल्ली या संस्थेच्या कटराईन संशोधन केंद्राने विकसित केली आहे. याच बरोबर खाजगी कंपनीचे संकरित वाण उदा.: इंद्रा, पॅलेडाईन, बेळगाव पोपटी, राजा, हे शेतकरी बांधवांच्या पसंतीस उतरले आहेत.

* शेडनेटमध्ये लागवड

शेडनेट ही नियंत्रित प्रकारची शेती असल्याने कमी जागेत अधिक रोपांची लागवड केली जाते. त्यासाठी जोड ओळ (पट्टा) पध्दतीचा अवलंब करावा. ही पध्दती ठिबक पध्दतीसाठीही योग्य ठरते लागवडीचे अंतर ३०-४५ सें.मी. ४५-४५ सें.मी. किंवा ६०-६० सेंमी. या प्रमाणे ठेवावे.

* माध्यमाचे निर्जंतूकीकरण

मातीच्या निर्जंतूकीकरणासाठी फॉर्मालिडहाईड ७.५ लिटर प्रति १०० चौ.मी. प्रमाणे रसायनाचा वापर करावा. त्यानंतर लगेच प्लॅस्टिक कागदाने हवाबंद करून ठेवावे. ८ ते १० दिवसांनंतर प्लॅस्टिक कागद काढून चांगल्या पाण्याने निचरा करून घ्यावा. नंतर १० ते १५ दिवसांनी लागवड करावी.

* पाणी व्यवस्थापन

ढोबळी मिरचीला पाणी देण्याचे प्रमाण आणि वेळ ठरविताना जमिनीचा प्रकार, पिकाच्या वाढीची अवस्था आणि हवामान यांचा विचार करावा लागतो.

हंगाम

सप्टेंबर- नोव्हेंबर
डिसेंबर - फेब्रुवारी
मार्च
एप्रिल-मे

पाण्याची गरज

०.४ ते ०.५ लि/ दिवस
०.६ ते ०.७
०.७५ ते ८०
१.० ते १.२०

पिकाच्या दर्जेदार उत्पादनासाठी ढोबळी मिरची मध्ये विशेष मशागत पध्दतीकडे प्राधान्याने लक्ष देणे आवश्यक आहे. त्यामध्ये खालील पध्दतीचा समावेश होतो.

* पिकाला आधार देणे:

लावणीनंतर खोडांना नायलॉन किंवा प्लॅस्टिकच्या (जाडसर) दोरीने बांधले जाते. जमिनीस समांतर व जमिनीपासून ३ मिटर उंचीवर पुरेशा मजबूत (१२ गेजच्या) तारा लावून घ्याव्यात. दोन रांगांच्या एका वाफ्यासाठी वर ३ तारा लागतात. त्यावर या दोऱ्या बांधल्या जातात. एका झाडाला ४ प्लॅस्टिक दोऱ्या बांधल्या जातात.

